

วรรณกรรมทักษิณ : หลักฐานสำคัญของภาคใต้ ที่ทำทลายการศึกษา*

ชวน เพชรแก้ว

ภาควิชาสังคมศาสตร์ สำนักศิลปกรรม

ราชบัณฑิตยสถาน

บทคัดย่อ

หนังสือбуд เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้ที่บันทึกสรรพวิทยาการต่าง ๆ ไว้ก่อนที่การพิมพ์จะแพร่หลาย แหล่งรวบรวมที่สำคัญได้แก่ วัด และบ้านของผู้ใฝ่รู้ ในสมัยแรกเริ่มการพิมพ์ได้มีการนำวิทยาการจากหนังสือбудมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็กเพื่อเผยแพร่ ต่อมาสำนักวิชาการภาคใต้จำนวนหนึ่งได้เก็บรวบรวมหนังสือбуд หนังสือโบราณ เอกสารต่าง ๆ กันอย่างจริงจังทำให้มีวรรณกรรมไม่น้อยพิมพ์ออกเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง ใน พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๗ โครงการวิจัยภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรมได้คัดสรรวรรณกรรม ๘๔ เรื่อง จัดทำเป็น **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร พิมพ์เผยแพร่** ใน พ.ศ. ๒๕๔๘ มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ ศิลปจารึกและจารึก ตำรา คัมภีร์ ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนาน การแพทย์ เหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น นิทานประโลมโลก ความเชื่อและคตินิยม นิราศ หลักศาสนา ปรัชญาวรรณกรรมเฉพาะกิจ กฎหมาย บุคคลและสถานที่ ประเพณีและพิธีกรรม ปกฉะ และสุภาษิตคำสอนนี้คือ ส่วนสำคัญของฐานรากสังคมภาคใต้อันเป็นวิถีและพลังที่ทำทลายการศึกษา

คำสำคัญ : วรรณกรรมทักษิณ, วรรณกรรมคัดสรร, หนังสือбуд, หนังสือโบราณ

บทนำ

ภาคใต้มีสรรพวิทยาการต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษสั่งสมถ่ายทอดเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อย่างเนกอนันต์ วรรณกรรมดังกล่าวมีทั้งที่บันทึกบนแผ่นศิลา แผ่นทองคำ ใบลาน สมุดข่อยหรือหนังสือбуд และกระดาษฝรั่ง วรรณกรรมที่เป็นศิลาจารึกของภาคใต้ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ ล้วนเป็นอิทธิพลตัวอักษรมาจากภายนอก ได้แก่ อักษรปัลลวะ อักษรมอญ อักษรทมิฬ และอักษรขอม ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ วัฒนธรรมการใช้

ใบลาน และสมุดข่อยรุ่งโรจน์ และเป็นช่วงที่นิยมใช้อักษรขอมตลอดมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สำหรับการใช้อักษรไทยและอักษรขอมไทยในภาคใต้ พบหลักฐานที่ชัดเจนจากจารึกบนแผ่นทองคำที่ใช้หุ้มปลียอดพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๕๕ ในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ แต่คาดว่า การใช้อักษรไทยยังไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายในภาคใต้ขณะนั้น ในส่วนของการใช้กระดาษฝรั่งเขียนภาษาไทย

พบว่า อย่างช้าเคยมีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ดังเช่น จดหมายของท่านจัน เมืองถลาง ที่มีได้ตอบกับ **ฟรานซิส ไลท์** ชาวอังกฤษที่เมืองปีนัง สำหรับวรรณกรรมภาคใต้ที่ตกทอดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นหนังสือбуд หนังสือโบราณ และหนังสือเล่มเล็ก หนังสือбудและหนังสือโบราณเป็นเอกสารเก่าช่วงก่อนการพิมพ์ ส่วนหนังสือเล่มเล็กเป็นหนังสือซึ่งพิมพ์เผยแพร่ในระยะแรก ๆ ที่การพิมพ์แพร่หลายในภาคใต้ โดยส่วนหนึ่งนำวิทยาการมา

* บทความนี้ปรับปรุงจากการบรรยายผลงานทางวิชาการในที่ประชุมสำนักศิลปกรรม เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

จากหนังสือบุคคล และหนังสือโบราณมาจัดพิมพ์ อีกส่วนหนึ่งเป็นการสร้างสรรค์ชิ้นใหม่ของผู้รู้

พัฒนาการการศึกษาวรรณกรรมทักษิณ

ก่อนที่การพิมพ์จะแพร่หลายอย่างกว้างขวาง หนังสือบุคคลในฐานะสรรพวิทยาการได้รับการเอาใจใส่และเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี วัดเก่าแก่ทุกวัดและที่บ้านของผู้ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษามีหนังสือบุคคลเก็บรวบรวมไว้เป็นจำนวนมาก บางเล่มยังคงมีสภาพสมบูรณ์พอที่จะนำมาศึกษาได้ แต่ก็มีไม่ถึงร้อยละ ๑๐ ของหนังสือที่เก็บรวบรวมได้ ทั้ง ๆ ที่ผู้เก็บ ผู้คัดลอก ผู้ศึกษาพยายามรักษาไว้ให้คงอยู่เพื่อเป็นสมบัติของคนรุ่นหลัง ด้วยการสร้างคตินิยม ความเชื่อว่าเป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ แต่ก็ไม่วายถูกทำลายด้วยความเชื่อบางประการ ถูกขายให้ชาวต่างชาติ และหมดความนิยมเนื่องจากระบบการพิมพ์สมัยใหม่แพร่หลาย วันนี้จึงมีหนังสือเหลืออยู่ส่วนหนึ่งซึ่งน้อยนิดหากเทียบกับอดีต แต่ก็ยังคงเป็นความภูมิใจของชาวภาคใต้ที่ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาเรื่องนี้ เพราะนี่คือ วัฒนธรรมภาคใต้ที่เล่าขานถึงความ เป็นภาคใต้ และบอกกล่าวถึงอิทธิพลต่าง ๆ ที่หล่อหลอมความเป็นเอกลักษณ์ของพวกเขา

เมื่อประมาณ ๕๐-๖๐ ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านชาววัดไม่น้อยยังนิยมสวดหนังสือซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้และความบันเทิงอย่างหนึ่ง ในช่วงที่ความบันเทิงจากสิ่งบันเทิงเช่นในปัจจุบันยังไม่แพร่หลาย ทุกวันพระ ๘ คำ และ ๑๕ คำ ภายหลังจากที่ชาวบ้านรับศีล ฟังพระสวด

มนต์ ฟังเทศน์ และถวายภัตตาหารแล้ว เวลาว่างก่อนเที่ยงและเวลาว่างหลังเที่ยงก่อนจะกลับบ้านจะมีชาวบ้าน ชาววัดเป็นกลุ่ม ๆ สวดหนังสือตามระเบียบพระอุโบสถระเบียบพระค้ำ และศาลาวัด หนังสือที่ใช้สวดส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมประโลมโลกและวรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ทั้งผู้สวดและผู้ฟังต่างด่ำลิ้มในเนื้อหาสาระ คำสอน กลายเป็นความสุขความบันเทิง นอกเหนือไปจากการดูหนังตะลุง มโนห์รา ฟังเพลงบอก และเพลงแปดบท ฯลฯ นอกจากสวดหนังสือกันที่วัดแล้ว บ้านใดที่มีทุนทรัพย์หากมีงานหรือกิจการใดก็มักนิยมให้ผู้ชำนาญการสวดหนังสือไปสวดโดยให้ค่าตอบแทนเป็นสิ่งของบ้าง เป็นเงินบ้าง การสวดหนังสือดังกล่าวช่วยให้มีผู้จดจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้มากมาย ซึ่งภายหลังเมื่อต้นฉบับหนังสือเสื่อมสภาพสูญหายไป บุคคลเหล่านี้อาศัยการจดจำถ่ายทอดให้เรื่องราวต่าง ๆ ที่สำคัญยังคงอยู่ไม่น้อย แต่ปัจจุบันสภาพการณ์เช่นนี้หมดไปแล้วอย่างสิ้นเชิง

เมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา **ท่านขุนอาเทศ (กลอน มลลิกะมาส) นายพร้อม ศรีสัมพุทธ พระภิกษุดำ วัดหัวอิฐ เมืองนครศรีธรรมราช นายดิเรก พรตตะเสน รองศาสตราจารย์ภิญโญ จิตต์ธรรม ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ อาจารย์วิเชียร ณ นคร และบุคคลอื่น ๆ** อีกจำนวนหนึ่งได้พยายามเก็บรวบรวมหนังสือบุคคล หนังสือโบราณ เอกสารต่าง ๆ กันอย่างจริงจัง สถาบันทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณได้จัดประชุมสัมมนาเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นขึ้นหลายครั้ง

ขณะเดียวกันศูนย์วัฒนธรรมต่าง ๆ ในภาคใต้ได้เก็บรวบรวมวรรณกรรมกันอย่างจริงจัง ทำให้มีวรรณกรรมไม่น้อยพิมพ์ออกเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง แหล่งสืบค้นสำคัญที่เก็บรวบรวมและศึกษาวรรณกรรมดังกล่าว เช่น สถาบันทักษิณคดีมหาวิทยาลัยทักษิณ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง เป็นต้น แม้จะมีแหล่งรวบรวม และศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังมากขึ้นแต่ผลงานศึกษาวรรณกรรมทักษิณก็มีได้เคลื่อนตัวก้าวไกลไปกว่าเดิมเท่าใดนัก หากเปรียบเทียบจำนวนวรรณกรรมที่เก็บไว้ตามแหล่งต่าง ๆ จำนวนไม่น้อยกว่า ๖,๐๐๐ ฉบับ (ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ สถาบันราชภัฏในภาคใต้ได้จัดทำข้อมูลจากแหล่งสืบค้นเฉพาะ ๕ แหล่ง มีวรรณกรรมรวมทั้งสิ้น ๖,๕๑๕ รายการ เป็นของสถาบันทักษิณคดีศึกษา ๑,๓๗๕ รายการ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ๓,๗๖๔ รายการ สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี ๗๔๘ รายการ สถาบันราชภัฏภูเก็ต ๔๘๒ รายการ และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง ๑๔๖ รายการ)

ใน พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๗ มีชุดโครงการวิจัยภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรม ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ผู้เป็นหัวหน้าโครงการ ได้ระดมนักวิชาการของภาคใต้

มาร่วมกันศึกษา ในส่วนของโครงการวิจัยภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมซึ่งเป็นโครงการย่อยในโครงการดังกล่าวมีนักวิจัยรวมมากกว่า ๔๐ คน ได้ศึกษาค้นคว้าตรวจสอบวรรณกรรมทั้งหนังสือบุคคลและผลงานวรรณกรรมที่พิมพ์เผยแพร่จำนวนมากกว่า ๕,๐๐๐ ฉบับ ขั้นตอนคณะนักวิจัยได้คัดเลือกศึกษาในลักษณะวรรณกรรมปริทัศน์จำนวน ๔๑๕ เรื่องเพื่อประมวลสาระดี รูปแบบ ลักษณะทั่วไปและลักษณะเฉพาะของแต่ละเรื่องขั้นตอนมาได้จัดทำเป็น *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์* โดยการสังเคราะห์วรรณกรรมในแง่มุมต่างๆ และจัดทำหนังสือ *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมพินิจ* สำหรับผู้ที่ประสงค์จะศึกษาเป็นภาพรวมในเบื้องต้น และขั้นสุดท้าย

คณะผู้วิจัยได้คัดสรรวรรณกรรมรวมจำนวน ๘๔ เรื่อง จัดทำเป็น *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร* ด้วยการปริวรรตเป็นอักษรวิจิตรปัจจุบันโดยรักษาถ้อยคำเดิมไว้ จัดทำเชิงอรรถและสังเคราะห์ผลงาน เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงและค้นคว้าศึกษาในเชิงวิจักษณ์ วิจารณ์หรือเชิงเปรียบเทียบเพื่อจะได้รู้จักและเข้าถึงวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มากยิ่งขึ้น

ชุดโครงการวิจัยภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมดังกล่าวนับเป็นมิติใหม่ของการศึกษา อาจเป็นความหวังได้ว่าเป็นผลงานศึกษาที่ช่วยยึดลมหายใจของวรรณกรรมทักษิณให้ยาวนานขึ้นอีกหรือจากที่กระจัดกระจายด้วยการพิมพ์เผยแพร่มาแล้วก็ดี มาเป็นงานพิมพ์โดยผ่านการคัดสรรในระดับหนึ่งและ

ประมวลไว้เป็นอย่างดี ย่อมเป็นช่องทางที่ง่ายและสะดวกต่อการศึกษาอย่างยิ่ง แต่ก็คาดหวังไม่ได้แน่นอนนักว่าจะได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางต่อไปหรือไม่ เพราะความหยابกระด้างของผู้คนในยุควัตถุนิยมมักมองเห็นแค่ประโยชน์ใช้สอยระดับต้นซึ่งเป็นแค่รูปธรรมที่ผิวเผินเท่านั้น

มีอะไรในวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร

วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร อันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมมีเนื้อหาสาระครอบคลุมกว้างขวาง คือ

ศิลาจารึกและจารึกในลักษณะอื่น	ตำรา คัมภีร์
ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนาน	การแพทย์
บันทึกเหตุการณ์สำคัญในท้องถิ่น	นิทานประโลมโลก
ความเชื่อและคตินิยม	นิราศ
หลักศาสนา ปรัชญา	วรรณกรรมเฉพาะกิจ
กฎหมาย	บุคคลและสถานที่
ประเพณีและพิธีกรรม	ปกิณกะ
สุภาษิตคำสอน	

เนื้อหาซึ่งครอบคลุมสารดังกล่าวได้จากการศึกษาวรรณกรรมทั้งหมด ๘๔ เรื่อง แต่ละเรื่องผู้ศึกษาจัดเนื้อหาเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมและการวิเคราะห์ ส่วนที่สองเป็นการปริวรรตวรรณกรรม ส่วนแรกผู้ศึกษากล่าวถึง ประวัติและลักษณะวรรณกรรม ผู้รจนา อายุของวรรณกรรม

เนื้อเรื่อง ลักษณะเฉพาะ และคุณค่า ส่วนที่สอง คือ เนื้อหาวรรณกรรม ซึ่งปริวรรตเป็นอักษรวิจิตรปัจจุบัน แต่ได้รักษาหรือคงถ้อยคำเดิมไว้ บางเรื่องที่มีต้นฉบับหลายเล่มและบางเล่มขาดความสมบูรณ์ผู้ศึกษาได้นำมาชำระเป็นฉบับใหม่ที่มีเนื้อหาสมบูรณ์ โดยมีบทสรุปและวิพากษ์ผลของการศึกษาควบคู่ไปด้วย นอกจากนี้

นี้ผู้ศึกษาได้จัดทำเชิงอรรถอธิบายศัพท์ถ้อยคำยากและคำศัพท์ภาษาถิ่นไว้ท้ายหน้าที่มีคำศัพท์ดังกล่าว สารในแต่ละเรื่องจึงช่วยให้ผู้สนใจสามารถศึกษาได้อย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้นกว่าการค้นหาด้านฉบับเดิมหรือฉบับคัดลอก

หากมีคำถามว่านอกเหนือจากการดำเนินงาน วรรณกรรมทักษิณ :

วรรณกรรมคัดสรรที่ได้รวบรวมศึกษา
วรรณกรรมในสารดังกล่าวแล้ว อะไร
คือความใหม่ ความน่าสนใจของการ
รวบรวมศึกษาครั้งนี้ สิ่งที่น่าสนใจ
ประการแรก คือ มีวรรณกรรมจำนวน
ไม่น้อยเป็นผลงานที่ไม่เคยมีผู้ใดศึกษา
อย่างจริงจังและไม่เคยเผยแพร่ให้เป็นที่รับ
รู้ต่อสาธารณชนอย่างกว้างขวางมาก่อน
เช่น *ตำนานสร้างโลกฉบับบ้านป่าลาม*
โองการพญากรุด จารึกแผ่นทองที่ปลี
ยอดพระมหาธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
เกาะตะรุเตาที่มณฑลสถานประวัติศาสตร์
แหล่หมอจันทร์ ปรมัตถธรรมคำกาพย์
พลายจำเริญ (คชานุสรณ์) คำกาพย์
โจทย์เลขปริศนา และแบบเรียนคำกาพย์
เป็นต้น ประการที่สองในเมื่อวรรณกรรม
ดังกล่าวมิได้มีการศึกษากันอย่างจริงจัง
และไม่เคยเผยแพร่อย่างกว้างขวางมาก่อน
ความจริงบางประการแต่เดิมเป็นที่รู้กันใน
วงจำกัด เช่น ผู้เป็นเจ้าของและผู้สนใจ
ในวงแคบเท่านั้น สรรพวิทยาการทั้ง
ปวงก็รังแต่จะเสื่อมสูญ และหมดสิ้นไป
ตามกาล เมื่อเป็นเช่นนั้น วรรณกรรมดัง
กล่าวที่นำมาศึกษาเผยแพร่จึงช่วยไขความ
จริงบางประการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
สังคม ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ฯลฯ
อันเป็นการช่วยเสริมการศึกษาเกี่ยวกับ
ผู้คนและสังคมภาคใต้ให้แจ่มชัดขึ้นได้
อีกระดับหนึ่ง สิ่งที่น่าสนใจซึ่งเป็นอนุสติ
อีกประการหนึ่ง ก็คือ การศึกษารวบรวม
วรรณกรรมครั้งนี้เป็นการเปิดโลกใหม่
ทางวรรณกรรมให้กว้างยิ่งขึ้น เป็นการชี้
ทางให้เห็นว่าภูมิปัญญาจากวรรณกรรม
ของมนุษยชาติมิได้จำกัดอยู่แค่เมือง
หลวง เมืองใหญ่หรือเมืองศูนย์กลาง

เท่านั้น แต่ผู้คนและสังคมอื่นๆ ได้รังสรรค์
วรรณกรรมขึ้นเพื่อบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ
ในสังคมของพวกเขา อีกทั้งช่วยให้มอง
เห็นอิทธิพลบางประการของการก่อเกิด
วรรณกรรมที่หลากหลายออกไปอีกด้วย
วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร
จึงมีคุณอนันต์ต่อสังคมภาคใต้และ
ประเทศชาติของเราโดยส่วนรวมอย่าง
แน่นอน

**เสี้ยวหนึ่งจากวรรณกรรมทักษิณ :
วรรณกรรมคัดสรร**

ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า
คณะผู้ศึกษาวิจัยจำนวนมากกว่า ๔๐ คน
ได้เริ่มเสาะหาต้นฉบับวรรณกรรมจาก
แหล่งเก็บรวบรวมวรรณกรรมในภาคใต้
มาตรวจสอบและคัดเลือกจากวรรณกรรม
จำนวนหลายพันเล่ม โดยศึกษาในลักษณะ
วรรณกรรมปฏิทัศน์ จำนวน ๔๓๕ เรื่อง
แล้วดำเนินการคัดสรรจนเหลือเพียง ๘๔
เรื่อง ทั้ง ๘๔ เรื่องนี้ล้วนน่าสนใจทั้งสิ้น
ในที่นี้จะกล่าวถึงส่วนเสี้ยวเล็ก ๆ
จากวรรณกรรมเพียงบางเรื่อง เพื่อ
สนับสนุน “ความมีอะไรในวรรณกรรม
ทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร”

ตำนานสร้างโลกฉบับบ้านป่าลาม

ตำนานฉบับนี้บันทึกในหนังสือ
บุคขาว ผู้เป็นเจ้าของเป็นหมอพื้นบ้าน
ที่บ้านป่าลาม ตำบลช้างให้ตึก อำเภอ
โคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เนื้อเรื่องหนักไป
ทางตำนานฮินดู ที่ได้มีการปรับแต่งเพื่อ
ให้มีความสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์
และสภาพสังคมของกลุ่มชนในท้องถิ่น
ภาคใต้ตอนล่าง มีคติ ความเชื่อในทาง

พุทธศาสนา และคติความเชื่อดั้งเดิมของ
มลายูในท้องถิ่นผสมผสาน สะท้อนการ
ปฏิสัมพันธ์กับคนต่างถิ่นใกล้เคียง
ถึงการเกิดของสรรพสิ่งที่ตัวเอกของ
ตำนาน คือ พระอิศวร และพระอุมา เป็น
ผู้ให้ทั้งโลกนี้และจักรวาล การเกิดหูกยา
มนต์คาถา ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มี
ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น พิธีกรรม
ในการเกิด การแต่งงาน การทำศพ การทำ
ไร่นา การทำขวัญข้าว เป็นต้น

โองการพญากรุด

ต้นฉบับวรรณกรรมเล่มนี้เป็น
หนังสือบุคขาว ศูนย์วัฒนธรรมมหา
วิทยาลัยราชภัฏภูเก็ตเก็บรวบรวมไว้
ต้นฉบับเขียนว่า “*ตำราองการพญากรุด*”
วรรณกรรมฉบับนี้แปลกว่าโองการฉบับ
อื่น ๆ กล่าวคือ ได้กำหนดเอาต้นไม้ คือ
ต้นมะกรูด จากภูเขาสหัสบรรพต มาเป็น
พญาด้วยอำนาจฤทธิ์แห่งพระผู้เป็น
เจ้าที่กำกับไว้ โดยมอบหมายให้เจ้าพิธิ
(หมอ) นำไปปรึกษาผู้ป่วย เนื้อหาทั้งหมด
มี ๑๑ ส่วน คือ เริ่มจากการสดุดีพระพุท
พระธรรม พระสงฆ์ การให้ความสำคัญ
ต่อมะกรูดในฐานะพญา การกล่าวถึง
พระอิศวรธรรมาณ และพลังธรรมชาติ
ของสมุนไพรมะกรูด และความเชื่อมั่น
ทางจิต การนำคาถาอาคมและอำนาจ
ของพระรัตนตรัยมาช่วยขจัดปัดเป่าให้
เคราะห์ร้ายหาย การทำคุณไสย และการ
สะเดาะเคราะห์เกตุภัยจากการถูกกระทำ
ทางไสยศาสตร์ การกล่าวถึงสรรพพิษ
ทั้งหลาย การนำเอาพุทธมนต์ คือ อิติปิ
โสมาใช้ การอ้างอำนาจจากพระฤกษ์เพื่อ
ปัดเป่าสรรพพิษให้หาย การแก้อาถรรพณ์

คุณไสย คุณผี คุณยา การกล่าวถึงพญา
อีกอย่างหนึ่งคือพระไพล การใช้ธรรมสาร
ปิดเป่าเสณียคัจฉาไร และสุดท้ายกล่าวถึง
ข้อปฏิบัติสำหรับหมอหรือเจ้าพิธี

จารึกแผ่นทองที่ปลียอดพระมหาธาตุ เจดีย์นครศรีธรรมราช

จารึกแผ่นทองดังกล่าวนี้มีจำนวน
มากกว่า ๕๐ แผ่น เย็บต่อกันด้วยเส้น
ด้ายทองคำเป็นผืนใหญ่หุ้มไว้รอบปลี
ยอดพระบรมธาตุ แต่ละแผ่นทำขึ้นต่างปี
ต่าง พ.ศ. การบูรณปฏิสังขรณ์พระบรม-
ธาตุเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ ช่วยให้ทราบ
และกระจายในเรื่องราวต่าง ๆ หลาย
ประการ จารึกดังกล่าวมีทั้งที่จารึกด้วย
อักษรขอม และอักษรไทย การทำแผ่นทอง
หุ้มปลียอดพระธาตุ เป็นพุทธบูชากระทำ
กันหลายคราว ศักราชเก่าที่สุดอยู่ในสมัย
อยุธยาคือพุทธศักราช ๒๑๕๕ ตรงกับ
รัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ จารึกแผ่น
ทองที่บอกศักราชมีจำนวน ๑๘ แผ่น
ใช้อักษรขอมล้วน ๆ ๘ แผ่น ใช้อักษรไทย
ล้วน ๒ แผ่น ใช้อักษรขอมและอักษรไทย
จำนวน ๗ แผ่น อักษรไทยที่มีอายุ
เก่าที่สุด คือ พ.ศ. ๒๑๕๕ จารึกแผ่น
ทองคำดังกล่าวนี้ได้ให้ความกระจ่างด้าน
พัฒนาการใช้อักษรและอักษรศาสตร์ของ
ผู้คงแก่เรียน หรือปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้
ได้แก่ วัฒนธรรมการใช้อักษรขอม
และอักษรไทยในสมัยอยุธยาจนถึงสมัย
ต้นรัตนโกสินทร์ กล่าวคือระบุว่า
ในแผ่นดินพระเอกาทศรถในภาคใต้
มีการใช้ภาษาไทยกันแล้ว นอกจากนี้
จารึกแผ่นทองชุดดังกล่าวได้แสดงถึง
วัฒนธรรมการใช้ศาสนจักรเป็นเครื่อง

จรรโลงอาณาจักร อีกทั้งยังเสริมย้ำให้
กระจ่างชัดด้านพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์
ในภาคใต้ด้วย

พระปรมัตถธรรมคำกาพย์

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เรื่อง
พระปรมัตถธรรม คำกาพย์ เป็น
วรรณกรรมที่บันทึกในหนังสือบุคขาว
ที่พบแล้วมีทั้งฉบับสมบูรณ์และที่ชำรุด
ไม่น้อยกว่า ๓๐ ฉบับ พบกระจายอยู่
ทั่วไปทั่วภาคใต้ มีชื่อเรียกแตกต่างกัน
คือ “พระบรมมัต” “พระบอระมัต” “พระ
สิบอริมัต” และ “นี่หนานในร่วง” สารัตถะ
สำคัญของพระปรมัตถธรรม คำกาพย์ คือ
การชี้ให้พุทธบริษัทเข้าถึงเนื้อธรรมชั้น
ปรมัตถธรรม (ประโยชน์อย่างยิ่ง, ความ
จริงอันเป็นที่สุด, ลึกซึ้งยากที่ปุถุชนจะ
เข้าใจได้) อันเป็นปฐมนิวัตต์ขั้นเอกอุตรง
กับนัยของ “รัตนตรัย” หรือ “แก้วสาม
ประการ” หรือพระพุทธรูป พระธรรมคุณ
และพระสังฆคุณ วรรณกรรมเรื่องนี้แสดง
ให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ของผู้รจนาทัน
ด้านศาสนา ด้านภาษา และวรรณศิลป์

แหล่งหมอจันทร์

บทแหล่งหมอจันทร์ หรือ แหล่ง
เทศน์หมอจันทร์ เป็นมุขปาฐะสำหรับ
แหล่งเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกรณี
หมอจันทร์ หรือนายจันทร์ บริบาล ต้อง
กลายเป็นฆาตกรยิงพระสถลสถานพิทักษ์
(คออยู่เอียด ณ ระนอง) ผู้ว่าราชการ
เมืองตรังถึงแก่ชีวิตและยิงพระยารัษฎา
นุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) สมุห
เทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตบาดเจ็บสาหัส
และถึงแก่อนิจกรรมขณะพักรักษาตัวอยู่

ณ โรงพยาบาลในภายหลัง ที่ทำเทียบเรือ
สะพานเจ้าฟ้า อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕
หมอจันทร์จึงถูกศาลพิพากษาให้ประหาร
ชีวิต นับเป็นคดีสะเทือนขวัญอย่างยิ่ง
จึงมีนักประพันธ์ในท้องถิ่นนำเรื่องนี้มา
แต่งเป็นบทเพลงหลายสำนวน เพื่อแพร่
เล่าสู่กันฟังอย่างแพร่หลาย จนเป็นที่รู้จัก
กันทั่วไปในภาคใต้ มีการโหมงานและ
วิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง บทเพลง
ดังกล่าวมีผู้จดจำและบันทึกไว้เป็นลาย
ลักษณ์ก็มาก บันทึกเหตุการณ์จริงที่ว่า
นี่นอกจากเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์
ทางหนึ่งแล้ว ยังเป็นอุทาหรณ์เตือนสติ
คนทั่วไปว่า ความขัดแย้งเนื่องจากการ
ใช้อำนาจของผู้มีอำนาจจากกลายเป็นช่อง
ว่างในการปกครองและรุนแรงจนกลายเป็น
ความเคียดแค้นถึงแก่การทำลายชีวิต
กันได้ เป็นโทษทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องและต่อ
ระบบ จนยากที่จะเยียวยาได้

พलयจำเรียม (ชชานุสรณ์) คำกาพย์

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องนี้
ผู้แต่งบันทึกในกระดาดฝรั่ง เป็นเรื่องเดียว
ที่ใช้สัตว์เป็นตัวเอกของเรื่อง เนื้อหาของ
วรรณกรรมได้มาจากเรื่องราวจริงของ
ช้างพलयเชือกหนึ่ง คือ พलयจำเรียม ซึ่ง
เป็นช้างของตระกูล ณ นคร ช้างเชือกนี้
บางกระแสนบอกว่ามีชีวิตอยู่ในสมัย
รัชกาลที่ ๓-๔ แต่บางกระแสนบอกว่า
มีชีวิตอยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๔-๗ แห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์ เรื่องนี้จึงยังสับสนอยู่
ผู้แต่งเรื่องนี้ คือ พระปลัดเลี่ยม อาสโย
(เลี่ยม นาคภักฐ) มีชีวิตอยู่ตั้งแต่สมัย
รัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๒๕) และมรณภาพ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ เนื้อเรื่องกล่าวถึงเรื่องราวของพลาญจำเริญตั้งแต่เกิดจนถึงล้มว่าเป็นช่างแสนรู้ มีความรู้ลึกซึ้งนึกคิดและมีพฤติกรรมคล้ายมนุษย์ รักผู้เลี้ยงที่มีความเมตตากรุณา ทำร้ายผู้เลี้ยงที่หยาบซำทารุณ และไม่รักษาสัญญาถึงแก่สิ้นชีวิตเสียมากต่อมาก ผลสุดท้ายช่างเชือกนี้ถูกช่างเถื่อนรุมแทงจนเสียชีวิต ในเรื่องนี้นอกจากเล่าเรื่องราวของพลาญจำเริญแล้ว ยังสอดแทรกสาระสำคัญเกี่ยวกับการดำรงชีวิต สภาพสังคม ประเพณีวัฒนธรรมของชาวภาคใต้ช่วงนั้นไว้อย่างน่าสนใจอีกด้วย

เกาะตะรุเตาทักษสถานประวัติศาสตร์

วรรณกรรมชิ้นนี้เป็นบันทึกส่วนบุคคลที่บันทึกในสมุดฝรั่งของอดีตคดีเรือนจำเกาะตะรุเตา เกาะตะรุเตาเป็นทัณฑสถานกักขังนักโทษทั้งคดีอุกฉกรรจ์และนักโทษการเมือง เรื่องราวที่บันทึกเป็นเหตุการณ์ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘ สาระสำคัญของบันทึก คือ สภาพทางภูมิศาสตร์ของเกาะตะรุเตาขณะนั้นแผนการจัดตั้งเกาะตะรุเตาเป็นที่กักกันควบคุมนักโทษ และนิคมฝึกอาชีพผู้ต้องกักกันสภาพความเป็นอยู่ของนักโทษธรรมดาและนักโทษการเมือง การหลบหนีของนักโทษการเมือง การบริหารงานอย่างหลวมเหลวและขบวนการคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่ และการปราบปรามสลัดตะรุเตา สาระของบันทึกเรื่องนี้เน้นเป็นประสบการณ์อันมีคุณค่าที่ตีแผ่อีกแง่มุมหนึ่งให้ภายนอกได้รับรู้ นับเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่น่าสนใจ ซึ่งหาได้จากงานในระบบราชการ

บทสรุป

สังคมไทยภาคใต้ใช้วรรณกรรมท้องถิ่นสำหรับถ่ายทอดความรู้ ความคิดสร้างคุณลักษณะของผู้คน หรือการใช้ประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาบางประการ วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลังให้สังคมมีสมรรถนะศักยภาพ เจตคติ ตลอดจนค่านิยม และคุณธรรมจริยธรรมตามที่สังคมพึงประสงค์ ดังกล่าวช่วยให้ชาวภาคใต้เป็นผู้รู้จักตนเอง สามารถจัดการตนเองกับสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงอยู่ได้ ทำให้สามารถยืนหยัดด้วยตนเองอย่างอิสระ มีคุณลักษณะเฉพาะหลายประการที่โดดเด่น เช่น เป็นคนชอบสงสัย ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ รักพวกพ้อง มีวิจารณ์ญาณในการตัดสินใจ ยอมรับและปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อบนฐานของข้อมูลและความมีเหตุผล มีแนวทางการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์เป็นของตนเอง ด้วยการตีค่า ปรับรูปแบบตามยุคสมัย และสภาพการณ์ เพื่อนำไปใช้ตามความเหมาะสม

พัฒนาการการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นและการนำวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มากล่าวถึงเพียง ๓ เรื่อง เป็นเพียงส่วนเสี้ยวเล็ก ๆ เพื่อชี้แนะให้เห็นว่าวรรณกรรม คือ ส่วนสำคัญของสังคมภาคใต้ที่ทรงคุณค่าอย่างอนอกนินต์ หากมุ่งศึกษาให้ถึงแก่นสารและนำมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง วรรณกรรมท้องถิ่นดังกล่าวแม้จะสูญหายไปมาก แต่ก็ยังมีต้นฉบับหลงเหลืออยู่กระจายอยู่ตามวัด และที่เป็นสมบัติส่วนตัวอีกส่วนหนึ่งประมาณไม่น้อยกว่าหมื่นเล่ม

ทั้งหนังสือชุด หนังสือโบราณ และหนังสือเล่มเล็กที่พิมพ์เผยแพร่ในยุคเก่า ยังคงกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ภาคใต้ วรรณกรรมเหล่านี้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติที่กำลังรอการเชื่อมต่อ หากไม่สนใจศึกษากันอย่างจริงจัง การศึกษาแค่ วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร ได้เพียง ๘๔ เรื่อง ยังเป็นส่วนเสี้ยวที่น้อยนิดซึ่งไม่เพียงพอต่อการอุดรตลอดไปของวรรณกรรมดังกล่าว อนึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การเรียนรู้ขอม-บาลี และขอม-ไทย หากในส่วนนี้ผู้รู้ยังคงหายไปถึงเรื่อย ๆ วรรณกรรมจากหนังสือชุดที่บันทึกด้วยอักษรขอมก็คงมีโอกาสแพร่หลายได้ยาก การฟื้นฟูกลับไปเรียนรู้สิ่งดังกล่าวน่าจะยังไม่สายเกินไป หากสถาบันการศึกษาที่ชูนโยบายว่า “เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น” ดำเนินการอย่างจริงจังเกี่ยวกับเรื่องนี้ รวมทั้งหน่วยงานวัฒนธรรมในระดับชาติให้ความสนใจสนับสนุนด้านวิชาการและทุนการศึกษาค้นคว้า การอนุรักษ์ อีกทั้งส่งเสริมการนำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษาและการพัฒนาอย่างแท้จริง

ส่วนเกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ครั้งนี้ ประจักษ์ว่าภาคใต้คือคลังวรรณกรรมอันอุดมไปด้วยความหลากหลายด้านเนื้อหาสาระ ต้นฉบับที่เป็นหนังสือชุด และโบราณ ซึ่งมีอยู่เป็นอนอกอนันต์นั้น ยังมีหลงเหลือให้ศึกษาโดยเก็บรวบรวมไว้ตามวัดวาอาราม บ้านของผู้เฒ่าและเจริญด้วยการศึกษา และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ต้นฉบับที่คัดลอกลงสมุดอย่างฝรั่ง และต้นฉบับที่

พิมพ์เผยแพร่เมื่อการพิมพ์เข้ามามีบทบาทได้แพร่กระจายอยู่ทั่วไปในสังคมภาคใต้ในเวลาต่อมา สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้เห็นความเป็นพลวัตของผู้สร้าง เนื้อหาสาระ และผู้เสวยวรรณกรรมแต่ละช่วงเวลาได้อย่างเด่นชัด จากการเลือกสรรวรรณกรรมบางเรื่องมานำเสนอพอเป็นมูลทำให้เห็นบทบาทของวรรณกรรมที่มีอยู่อย่างกว้างขวาง เห็นได้ชัดว่าวรรณกรรมภาคใต้เป็นสรรพวิชาหรือศาสตร์สำหรับคนในสังคมเรียนรู้และใช้ประโยชน์ เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ สังคมหรือถ่ายทอดความรู้ เป็นอาหารใจและอาหารทางปัญญา เป็นแก่นสารที่แสดงถึงความเป็นหมู่พวก เป็นจารีตหรือแนวทางปฏิบัติของสังคม เป็นการอธิบายข้อเท็จจริง เป็นการประจักษ์และชี้แนะทางเลือก นี่คือ ฐานรากของสังคมภาคใต้ การที่สิ่งดังกล่าวนี้มีวิถีและพลังต่อไปได้นั้นขึ้นอยู่กับว่าจะทำอย่างไรให้สิ่งดังกล่าวยังคงเป็นวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหวต่อไปในสังคมได้เพียงใด

บรรณานุกรม

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. “พัฒนาการการเขียนอักษรในหนังสือสมุดไทยและหนังสือบุค.” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรม*

ปริทัศน์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.); ๒๕๔๗.

ชวน เพชรแก้ว. “ลักษณะวรรณกรรมของนครศรีธรรมราช” ใน *รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑ : ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชจากภาษาและวรรณกรรม*. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครู นครศรีธรรมราช; ๒๕๒๖.

_____. “วรรณกรรมท้องถิ่นสุราษฎร์ธานี และคุณค่าบางประการของวรรณกรรมนิทาน” ใน *รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี*. สุราษฎร์ธานี : วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี; ๒๕๒๗.

_____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มสุภามิตและคำตั้งสอน.” ในชวน เพชรแก้ว (หัวหน้าโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น). *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.); ๒๕๔๗.

_____. *วรรณกรรมท้องถิ่นจากหนังสือบุค*. สุราษฎร์ธานี : วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี; ๒๕๓๒.

_____. *สำนักศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏกลุ่มภาคใต้*.

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : สถานภาพการศึกษาและแหล่งสืบค้น. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ไทม์ พรินติ้ง; ๒๕๔๐.

ชวน เพชรแก้ว และคณะ. *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี; ๒๕๔๗.

_____. *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย; ๒๕๔๗.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. *ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้*. กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก; ๒๕๔๕.

_____. *ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้*. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น; ๒๕๔๘.

สุชิงศ์ พงศ์ไพบุลย์. “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้* เล่ม ๑๔. . กรุงเทพฯ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์; ๒๕๔๒.

สุชิงศ์ พงศ์ไพบุลย์ และชวน เพชรแก้ว.

วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมพินิจ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย; ๒๕๔๒.

Abstract **Southern Literature: A Significant Evidence from the South that Challenges Studying Chuan Phetkaew**

Associate Fellow of the Academy of Arts, The Royal Institute, Thailand

Nangsue Bud is a written southern literature that recorded various fields of knowledge before printing became prominent. Significant sources for the compilation of knowledge were temples and houses of learned persons. During the time when printing was first introduced some knowledge from the Nangsue Bud was printed as booklets for distribution. Later a number of southern scholars began to seriously collect Nangsue Bud, palm-leaf manuscripts, and documents, resulting in the publication of a large number of literary works being published in succession. During 2001-2004 the Research Project on Southern Wisdom from Literature and Behavior selected 84 literary works to be included in Southern Literature: Selected Works, issued in 2005. Their subject matters deal with stone inscriptions and inscriptions, texts, scriptures, history, chronicles, legends, medicine, significant local incidents, romantic fiction, beliefs and traditions, travels, religious principles, special literary philosophy, law, people and places, customs and rituals, miscellany, and proverbs. This is a fraction of the foundation of southern society which has become way and force that challenge studying.

Key words : southern literature, selected literary works, Nangsue Bud, palm-leaf manuscripts